

Partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju

Lauc, Paulina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:527990>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Paulina Lauc

Partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju

Završni rad

Petrinja, rujan 2021.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(PETRINJA)**

Paulina Lauc

**PARTNERSTVO ODGOJITELJA I RODITELJA DJECE S
TEŠKOĆAMA U RAZVOJU
ZAVRŠNI RAD**

Mentor rada: prof. dr. sc. Adrijana Višnjić Jevtić

Sumentor rada: mr. Sanja Basta

Petrinja, rujan 2021.

ZAHVALA

Veliko hvala mojoj mentorici doc. dr. sc. Adrijani Višnjić Jevtić te sumentorici mr. Sanji Basti na pomoći u pisanju ovog rada, na savjetima, podršci i velikom razumijevanju. Hvala mojim roditeljima bez kojih cijelo ovo putovanje ne bi bilo moguće. Uvijek su tu za mene i u najtežim trenucima i uvijek me bodrili da nastavim dalje. Hvala svim profesorima koji su me pratili i učili tokom studiranja u ove 3 godine.

Veliko hvala dečku i kolegicama sa studija što su cijelo moje studiranje bili uz mene, zajedno sa mnom proživljavali i teške i sretne trenutke, davali mi savjete i uvijek bili na pomoći.

Sažetak

Partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju vrlo je važno za djecu i njihov pravilan rast i razvoj, te samu inkluziju djece. Sam rad objašnjava oblike partnerstva odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju, te analizira komunikaciju i suradnju odgojitelja i roditelja. Kako bi odnos bio obostrano uspješan između roditelja i odgojitelja potrebno je izgraditi međusobno povjerenje. Odgojitelji bi trebali uključivati roditelje kao primarne skrbnike djece u odgojno-obrazovni ustav i uvažavati njihova mišljenja, dok bi roditelji trebali uvažavati stručnost i znanje odgojitelja. Nema sumnje da bi obostrana suradnja odgojitelja i roditelja trebala voditi uspješnoj i pozitivnoj inkluziji djece s teškoćama u razvoju i koje vodi njihovom uspješnom razvoju. Rad se bavi ulogom odgojitelja u odgojno-obrazovnim institucijama te njihovim partnerskim odnosom s roditeljima predškolske djece s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: dječji vrtić, inkluzija, odgojitelji, partnerstvo, predškolski odgoj, roditelji.

Summary

The partnership of educators and parents of children with difficulties is very important for children and their proper growth and development, as well as the inclusion of children. The paper itself explains the forms of partnership between educators and parents of children with difficulties, and analyzes the communication and cooperation between educators and parents. In order for the relationship to be mutually successful between the parents of the educator, it is necessary to build mutual trust. Educators should include parents as the primary caregivers of children in the educational system and respect their opinions, while parents should respect the expertise and knowledge of educators. There is no doubt that the mutual cooperation of educators and parents should lead to the successful and positive inclusion of children with difficulties and which leads to their successful development. The paper deals with the role of educators in educational institutions and their partnership with parents of preschool children with difficulties.

Key words: kindergarten, inclusion, educators, partnership, preschool education, parents.

SADRŽAJ

Sažetak	3
Summary	4
1. UVOD	6
2. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U USTANOVAMA PREDŠKOLSKOG ODGOJA - ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA I INKLUZIJA	7
2.1. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove predškolskog odgoja	8
2.2. Poticanje socijalnog razvoja djece s teškoćama u razvoju u kontekstu dječjeg vrtića	10
2.3. Prednosti uključivanja djeteta s teškoćama u razvoju u predškolski odgoj	13
2.4. Prilagodba roditelja djece sa teškoćama u razvoju u predškolski odgoj	14
2.5. Rad odgojitelja u predškolskom odgoju s djecom s teškoćama u razvoju	16
2.6. Partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju u predškolskim ustanovama	19
2.7. Rad odgojitelja i stručnih suradnika u predškolskom odgoju s djetetom s teškoćama u razvoju	21
3. OBLICI PARTNERSTVA ODGOJITELJA I RODITELJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA	23
3.1. Uključivanje roditelja u odgojno-obrazovni rad.....	24
3.2. Suvremeni oblici partnerstva odgojitelja i roditelja	25
3.3. Partnerstvo putem individualnih razgovora.....	26
3.4. Partnerstvo putem roditeljskih sastanaka	27
3.5. Partnerstvo putem pisane komunikacije	28
3.6. Radionice i izleti.....	29
4. ZAKLJUČAK	30
LITERATURA.....	31

1. UVOD

Pri saznanju da dijete ima neke teškoće u razvoju roditelji prolaze kroz određene faze prilagodbe. Da bi djeca mogla postaviti konačnu dijagnozu, potreban je rad stručnjaka. Stoga je prioritetna uloga integriranog predškolskog odgoja i obrazovanja zadovoljiti i postići pravilan rast i razvoj djeteta. Kako bi djeca s teškoćama u razvoju bila pravilno uključena u vrtiće, neophodno je da cijela društvena zajednica sudjeluje u odgojno-obrazovnom procesu. Djeca s teškoćama imaju sva prava kao djeca normalnog razvoja, ali im je potrebna dodatna podrška i pomoć društva.

U djece s teškoćama u razvoju najvažnije je što prije otkriti i otkriti rizični ili devijantni razvoj (Mikas, Roudi, 2012, str.207). Djeca većinu vremena provode u svojim domovima i u predškolskim ustanovama. Zbog bolje inkluzije djeteta potrebna je uspješna suradnja odgojitelja i roditelja kako bi se pratio djetetov napredak i razvoj. Neki od oblika partnerstva odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju individualni razgovori, roditeljski sastanci, pisana komunikacija s roditeljima, itd.

Predmet pisanja rada je analizirati oblike partnerstva odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju u predškolskim ustanovama u Republici Hrvatskoj. Cilj rada je pobliže opisati uključivanje djece sa teškoćama u razvoju u predškolske ustanove. Također, objasniti suradnju i partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju u predškolskom odgoju, te oblike suradnje predškolske ustanove i roditelja.

Kao što je potrebna pomoć djetetu s poremećajem, tako je pomoć potrebna i njegovim roditeljima koji su preplavljeni bolnim osjećajima kao što su tuga, strah, nevjerica, bespomoćnost i izgubljenost. Stoga je roditeljima potrebno pružiti podršku, educirati ih te im dati savjete, ali je i vrlo važno da roditelji surađuju s odgojiteljima jer oni najbolje poznaju svoje dijete, pa im mogu dati informacije o djetetu općenito i značajne podatke o djetetovim posebnim potrebama.

Svrha pisanja rada objasniti važnost suradnje roditelja i odgojitelja djece s teškoćama u razvoju u predškolskom sustavu, što se postiglo kroz ostvarivanje specifičnih ciljeva: unapređenje profesionalnih vještina odgojitelja u radu s djecom, roditeljima i pomagačima, unapređenje profesionalnih kompetencija pomagača, osnaživanje obitelji te senzibilizacija javnosti i širenje ideje o zajedničkom odrastanju sve djece.

2. DJECA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U USTANOVAMA PREDŠKOLSKOG ODGOJA - ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA I INKLUZIJA

Sukladno Zakonu o predškolskom odgoju i naobrazbi (2019) s pripadajućim izmjenama, predškolski odgoj djece u Republici Hrvatskoj (dalje u radu RH) nije obavezan, a može započeti u dobi od šest mjeseci te trajati sve do početka osnovnoškolskog obveznog obrazovanja. Obavezna je samo jedna godina prije polaska u osnovnu školu Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19). Unatoč zakonskim odredbama o obvezatnosti predškolskog odgoja, djeca koja su od najranije dobi uključena u programe predškolskog odgoja i obrazovanja imaju višestruke koristi.

Odnos društva prema djeci s teškoćama u razvoju mijenjao se kroz povijest paralelno s odgojno-obrazovnom praksom i odnosom prema djeci s teškoćama u odgojno-obrazovnom sustavu na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Djeca s teškoćama u razvoju su djeca s trajnim posebnim potrebama. Postoji nekoliko mogućnosti koje se nude u kontekstu odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja segregacija, integracija i inkluzija. U jednom od pristupa razvoja odnosa društva prema djeci s teškoćama, socijalnom modelu, nastaje pojam inkluzije.

U odgojno-obrazovnoj inkluziji ističe se uključivanje djece u sustav odgoja i obrazovanja, u ovom slučaju, predškolskog odgoja. Inkluzija je proces kojim se nastoji stvoriti okruženje u kojem će djeca s teškoćama u razvoju i djeca bez teškoća zajedno boraviti, zajedno učiti i razvijati se te podrazumijeva praksu u kojoj će sva djeca u vrtiću sudjelovati u aktivnostima bez obzira na prisutnost teškoća u razvoju objašnjava (Karamatić Brčić, 2011, str. 2.)

Kompetencije odgojitelja za uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovne odgojno-obrazovne ustanove je vrlo teško jednoznačno odrediti jer obilježja različitih teškoća i svako dijete traži vlastiti individualni snop određenih kompetencija. Unapređivanje odgoja i obrazovanja temelj je za razvijanje društva, a poznato je da kvaliteta odgojno-obrazovnih ustanova doprinosi prihvaćanje i uvažavanje različitosti svih sudionika u tom procesu. Individualna obilježja djece predstavljaju izazov za njihove vršnjake, roditelje i odgojitelje.

U širokom spektru različitih individualnih karakteristika djece tipičnog razvoja, odgojitelji se u svojem svakodnevnom radu suočavaju sa specifičnim zahtjevima osjetljivih skupina djece što svakako jesu djeca s teškoćama, a koji se prema modelu djelomične ili potpune integracije

uključuju u skupine s vršnjacima tipičnog razvoja. Navedenu skupinu djece s teškoćama općenito prema postojećim propisima možemo kategorijski svrstati u skupinu djece s teškoćama u razvoju, djece s teškoćama u učenju i problemima u ponašanju te skupinu djece s teškoćama koje su uvjetovane različitim odgojnim, ekonomskim, jezičnim, kulturološkim i socijalnim čimbenicima (Hansen Kirsten, Kaufman, Walsh Burke 2001, str.50).

2.1. Uključivanje djece s teškoćama u razvoju u ustanove predškolskog odgoja

Pojam teškoće u razvoju označava razna prirodna i stečena oštećenja različite vrste i stupnja kao što su oštećenja sluha, vida, govorne komunikacije, invaliditet, mentalnu retardaciju, različita oštećenja mozga koja se manifestiraju u otežanoj sposobnosti kretanja, oštećenju mišića i živaca (cerebralna paraliza) ili pak u komunikaciji i nesposobnosti svladavanja društvenih vještina (autizam) navodi (Kostelnik, Onaga, 2004, str.82). Termin posebna potreba se veže uz potrebe koje djeca s teškoćama u razvoju imaju u kvaliteti funkcioniranja u svakodnevnim situacijama. To se prvenstveno odnosi na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, ali i na odgoj, obrazovanje, zdravstvenu skrb, te na uključivanje osobe u širu društvenu zajednicu (proces socijalizacije) objašnjava isti autor.

Inkluziju u širem smislu, možemo shvatiti kao odnos pojedinca i društva, odnosno uključivanje pojedinca u društvo kao i prilagodba društva radi uključivanja pojedinca. Ovu vrstu inkluzije nazivamo socijalna inkluzija koja sadrži tri dimenzije koje ovise jedna o drugoj prostorna koja se odnosi na suzbijanje socijalne i ekonomske udaljenosti između pojedinca i društva, odnosna koja obuhvaća osjećaj pripadnosti i shvaćanja pojedinca od strane društva kao i pozitivne interakcije i sudjelovanje u društvenim aktivnostima te funkcionalna koja podrazumijeva povećanje mogućnosti i kompetencija pojedinca radi lakšeg uključivanja u društvo (Karamatić Brčić, 2011, str.4).

Inkluzija u odgoju i obrazovanju je proces kojim se nastoji stvoriti okruženje u kojem će djeca s teškoćama u razvoju i djeca bez teškoća zajedno boraviti, zajedno učiti, igrati se, razvijati i družiti. Ovaj proces uključuje praksu u kojoj će sva djeca u vrtiću učiti prema istom planu i programu, bez obzira na prisutnost teškoća u razvoju te praksu u kojoj se nastoji odgovoriti na sve potrebe djece ne uzimajući u obzir njihove teškoće (Kobeščak, 2000, str. 23.). Iako se pojmovi integracija i inkluzija često koriste kao sinonimi potrebno je naglasiti razlike koje

među njima postoje. Pod pojmom integracija smatra se proces uključivanja djece u redovite grupe na temelju sposobnosti za učenje. Dakle, integracijom se uključuju djeca s lakšim teškoćama koji svojim mogućnostima i kompetencijama odgovaraju načinu funkcioniranja ostatka grupe. Najčešće se radi o fizičkoj integraciji koja ne uključuje zajedničke planirane aktivnosti te se najčešće ne vodi briga o potrebama i načinu učenja djece s teškoćama u razvoju.

Krajnji cilj procesa integracije je inkluzija (Kobešćak, 2000, str. 24.). Djeca s teškoćama u razvoju mogu, ali ne moraju imati teškoće socijalne integracije, s obzirom na prilagodbu okruženja njihovim potrebama. Inkluzija djece s teškoćama u razvoju, zajedno s njihovim vršnjacima koji nemaju tih teškoća, daje mogućnost svoj djeci da uče, igraju se i žive zajedno, te da se razviju u osobe koje se razumiju i međusobno poštuju. Cilj integracije bio je uključivanje djece s teškoćama u razvoju u sustave redovnog odgoja i obrazovanja.

Neke od zadaća su isticanje prava na odgoj i obrazovanje svakog djeteta, pa tako i djece s teškoćama u razvoju, te potpuna reorganizacija sustava „specijalnih“ predškolskih i školskih ustanova (Skočić Mihić, 2011, str. 44). Prema zakonskoj odredbi integracija se dijeli na potpunu i djelomičnu. Potpuna integracija znači uključivanje djeteta s teškoćom u redovitu predškolsku skupinu u kojoj prati sadržaje po redovitom ili prilagođenom programu kao i ostala djeca. U potpunu uključuju se djeca s lakšim teškoćama u razvoju s kojom rade odgojitelji po prilagođenim programima te stručni suradnici vrtića (edukacijski rehabilitatori, logopedi, psiholozi).

U sustavu djelomične integracije u posebnim odgojnim skupinama te u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama provode se prilagođeni ili posebni programi, s obzirom na vrstu i stupanj teškoće te s njima rade posebno obrazovani stručnjaci, odnosno edukacijski rehabilitatori (Kudek Mirošević, Granić, 2014, str. 135.). Također, moguća je povremena integracija u obliku pohađanja redovnog vrtića nekoliko dana u tjednu, a nekoliko dana vrtića u sklopu posebnih odgojno-obrazovnih ustanova.

Sustav segregacije djece s teškoćama u razvoju odnosi se na njihovo odvajanje iz društvene sredine i smještanje u posebne odgojne skupine ili ustanove sukladno njihovim primarnim oštećenjima (skupina djece s autističnim poremećajima, Downovim sindromima, cerebralnim paralizama...). Izdvajanje ove djece u posebne odgojno-obrazovne skupine ima određenih prednosti prvenstveno stoga jer su pedagoške, zdravstvene i ostale aktivnosti organizirane s djecom koja imaju istu razvojnu teškoću pa je program edukacije u potpunosti njima prilagođen.

Predškolska ustanova čini zajednicu djece različitog uzrasta, interesa, sposobnosti, potreba i želja. Predškolski odgoj i obrazovanje djece s teškoćama provodi se u redovnim vrtićima, u redovnim ili posebnim skupinama te posebnim predškolskim ustanovama po prilagođenim programima, ovisno o vrsti i stupnju teškoće objašnjavaju (Hansen Kirsten, Kaufman, Walsh Burke 2001, str. 58). Prema Državnom pedagoškom standardu za predškolski odgoj djeca s teškoćama u razvoju uključuju se u skupine s redovitim programima na temelju mišljenja stručnog suradničkog tima (pedagoga, psihologa, stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila), stručnog povjerenstva, više medicinske sestre i ravnatelja dječjeg vrtića te na temelju medicinskih i drugih nalaza.

Naime, veliki broj predškolskih ustanova u koje se uključuju djeca s teškoćama nemaju stručnog suradnika odgovarajuće specijalnosti pri čemu se posebno misli na stručnjake edukacijsko-rehabilitacijskog profila. Takvi uvjeti bez odgovarajuće podrške stručnih suradnika naglašavaju potrebu za stjecanjem dodatnih kompetencija odgojitelja upravo u poznavanju obilježja djece s teškoćama i primjeni metodičko-didaktičkog pristupa. U suvremenom društvu djeca s organski uvjetovanim teškoćama socijalne integracije imaju sva prava kao i ostala djeca, ali zahtijevaju posebnu pozornost društva i potrebna im je profesionalna pomoć i potpora, kao i potpora društva.

2.2. Poticanje socijalnog razvoja djece s teškoćama u razvoju u kontekstu dječjeg vrtića

Dijete s teškoćama u razvoju koje pohađa redovnu odgojno-obrazovnu ustanovu također ovisi o pozitivnom stavu odgojitelja prema inkluzivnom procesu. Dijete koje u procesu odgoja i obrazovanja nailazi na negativne stavove može razviti neke negativne karakteristike (npr. agresivnost, anksioznost). S druge strane, pozitivni stavovi odgojitelja, ali i roditelja djeteta s teškoćama doprinose djetetovom razvoju na svim područjima. Poticanje socijalnog razvojnog područja jedan je od temeljnih zadataka odgojno-obrazovnih ustanova.

Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u predškolskim ustanovama obilježena je specifičnostima razvoja svakog djeteta pojedinačno te odgojno-obrazovnim kontekstom institucije koju dijete pohađa (Mikas Roudi 2012, str. 207.). Socijalna komponenta djetetovog razvoja vrlo je važno područje koju, prvenstveno, potiče odgojitelj (Mikas, Roudi 2012, str. 209.). Kako bi to postigao odgojitelj mora posjedovati osobine kao što su empatičnost i poštovanje individualnosti. Prema tome, socijalna interakcija djeteta s teškoćama u razvoju uvelike ovisi o odgojitelju te aktivnostima koje osmišljava za svoju grupu. Te aktivnosti moraju biti organizirane tako da razvijaju dječji potencijal i socijalne vještine te stvaraju pozitivne odnose među djecom. Među vršnjacima djeca s teškoćama pronalaze uzore i uče određene obrasce ponašanja koje ne mogu naučiti u svijetu odraslih.

U svrhu poticanja socioemocionalnog razvoja djece s teškoćama odgojitelj može koristiti sljedeće metode osiguravanje sigurnog mjesta s kojeg će dijete promatrati aktivnosti djece u skupini ako sam ne može sudjelovati u njima, stvoriti ustaljene rutine kako bi se djeca osjećala sigurno te kako bi mogli predvidjeti razvoj događaja tijekom dana u skupini, poticati na sudjelovanje u svim aktivnostima, uvesti pozitivno potkrepljenje, sam osmijeh može učiniti čuda, usmjeriti pažnju na tijek, a ne rezultat aktivnosti (Mikas, Roudi 2012, str. 211.). Podrška i poticanje može biti od velikog značaja djeci s teškoćama kako bi dobili motivaciju za daljnje sudjelovanje u aktivnostima.

Socijalizacija djeteta s teškoćama u razvoju unutar vrtićkog konteksta složen je razvojni zadatak koji se nalazi pred odgojiteljem i ostalim stručnim djelatnicima ustanove. U skladu s time razvoj vršnjačkih odnosa, kao jednog od najvažnijih indikatora djetetove emocionalne zrelosti i socijalizacije, treba imati bazičnu poziciju u strukturi kurikuluma dječjeg vrtića. Intervencijski programi koji imaju za cilj poticanje razvoja socijalne kompetencije imaju posebnu razvojnu važnost i stoga im pripada središnje mjesto među planiranim aktivnostima. S obzirom na činjenicu da su djeca s posebnim potrebama rjeđe u interakciji s ostalom djecom u odnosu na djecu bez razvojnih teškoća (i stoga manje prihvaćena od strane grupe), nameće se

potreba uvođenja dodatnih pedagoških aktivnosti sa jasnom svrhom njihove grupne afirmacije (Daniels, Stafford 2003, str. 44.).

Stvaranje zajednice unutar odgojne skupine osnovni je pedagoški cilj kojemu treba težiti u razvoju socijalne kompetencije djeteta. Pod pojmom zajednica razumijevamo skupinu pojedinaca koji rade na boljitku svakog svog člana i koji nastoje putem svoje skupine ostvariti sve ono što ne mogu sami. Odgojna zajednica je temelj socijalnog razvoja i kroz nju djeca ostvaruju većinu socijalnog učenja i društvenog napretka. Inkluzivni pristup stavlja poseban naglasak na razvijanje osjećaja pripadnosti vršnjačkim skupinama i razvijanju zajednice kao ključnog socijalizacijskog faktora (Cerić, 2004, str. 87.).

Kako bi potaknuo socijalni razvoj djeteta s posebnim potrebama odgojitelj može koristiti različite pedagoške metode navodi (Bouillet, 2011, str. 323.):

- Osigurati djetetu s teškoćama sigurno mjesto s kojeg će moći promatrati aktivnosti ostale djece u skupini, promatrajući dijete može biti angažirano u značajnoj mjeri i mnogo naučiti od ostale djece.
- Poticati djecu na sudjelovanje, odgojitelj može potaknuti dijete na sudjelovanje i zajednički angažman na različite načine, npr. primaknuti mu bliže određenu igračku, pozvati ga da odradi nešto u paru, dati mu da se brine o nekoj „kućnoj životinji“ (ribama, hrčku, ptici...). Neverbalne aktivnosti (slušanje glazbe, slikanje, ples...) mogu biti izrazito učinkovite i često potači izražavanje djeteta. One također mogu potači dijete na određeni vid socijalnog angažmana.
- Služiti se pozitivnim potkrepljenjem, dodir ruke ili osmjeh mogu biti izrazito učinkoviti u motiviranju djeteta s teškoćama u razvoju. Primarni zadatak odgojitelja treba se odnositi na pomoć djetetu u razvoju bazičnog osjećaja sigurnosti i postizanju međusobnog (uzajamnog) povjerenja.
- Stvoriti ustaljene, predvidive rutine, inhibirano dijete osjećati će se znatno sigurnije u ustaljenoj strukturi okoliša i predvidivom tijeku aktivnosti.
- Usmjeriti se na trud (tijek), a ne na ishod (rezultat), učestalo poticanje i podrška su od izrazitog značaja za dijete s posebnim potrebama. Vrlo je važno primijetiti djetetov angažman, priznati mu uloženi trud i motivaciju za uključivanje u pojedine aktivnosti.

2.3. Prednosti uključivanja djeteta s teškoćama u razvoju u predškolski odgoj

Općenito možemo reći kako inkluzija djece s teškoćama u razvoju u redoviti predškolski program ima višestruke prednosti, ali i određene nedostatke, odnosno otegotne okolnosti. Kvaliteta inkluzije djeteta s posebnim potrebama u institucije predškolskog odgoja određenim je dijelom uvjetovana kvalitetom konteksta u kojem se provodi proces inkluzije. Stimulativno i primjereno okruženje u značajnoj mjeri može utjecati na cjelovito napredovanje djeteta i potaknuti razvoj socijalne kompetencije. Međutim, iznimno je važno uzeti u obzir sve relevantne faktore kako bismo sagledali situaciju u potpunosti i dobili jasnu sliku.

Naime, inkluzija djece s teškoćama u razvoju zahtijeva određene pretpostavke, kao što su: kvaliteta i educiranost odgojitelja, optimalan broj djece u redovitoj odgojnoj skupini, materijalne uvjete, spremnost roditelja na suradnju, realnost u očekivanjima itd. Na kraju ističemo nekoliko važnih prednosti za dijete, roditelje, odgojnu skupinu i odgojitelja od procesa inkluzije djeteta s posebnim potrebama u institucije predškolskog odgoja (redovitu vrtićku skupinu), kao i nužne uvjete koji se moraju zadovoljiti kako bi proces inkluzije tekao u pozitivnom pravcu.

Prednosti za dijete s posebnim potrebama navodi (Skočić Mihić, 2011, str. 47.):

- Dijete ima priliku za učestalo druženje s vršnjacima i realizaciju važnih socijalnih interakcija.
- Među vršnjacima može pronalaziti uzore i oponašati ih u ponašanju i različitim vještinama.
- Kroz igru i doživljaj uspjeha u igri ono će osnažiti vlastite potencijale, potaknuti osobni rast i ostvariti kompenzaciju za ona područja u kojima ima određenih teškoća.
- Dijete je u prilici upustiti se u složenije društvene odnose i različite pedagoške aktivnosti (sukladno svojim razvojnim mogućnostima i interesima) koje mu pružaju idealan prostor za učvršćivanje samopouzdanja, razvoj pozitivne slike o sebi i sveukupnu osobnu afirmaciju.

Prednosti za djecu u odgojnoj skupini:

- Djeca iz odgojne skupine razvijaju senzibilizaciju za uočavanje i poštivanje različitosti, što ima direktni pozitivni učinak na razvoj socijalne kompetencije.

- Ona također razvijaju empatičnost (osjećaj za druge), razumijevanje, shvaćanje i prihvaćanje teškoća
- Istovremeno, razvijaju samopoštovanje, osjećaj ponosa i osobne odgovornosti zbog međusobnog pomaganja i suradnje.

2.4. Prilagodba roditelja djece sa teškoćama u razvoju u predškolski odgoj

Roditelji djece s teškoćama u razvoju od samog početka susreću se s otežanim okolnostima roditeljstva. Važno je da na vrijeme roditelji potraže stručnu pomoć ako počnu primjećivati neke teškoće kod djeteta prije nego krene u školsku ustanovu (npr. teškoće u govoru, koordinaciji pokreta i motorici, teškoće u vidu, slab sluh itd.). Roditelji djece s teškoćama u razvoju su više opterećeni, imaju veću razinu stresa, nekad teže podnose svoju roditeljsku ulogu. Ključni faktor prvih procesa socijalizacije je djetetova obitelj. Gledajući postotke doprinos djetetove socijalne sredine na njegov odgoj te tako smatra da roditelji zastupaju 70% dok predškolska ustanova kao odgojnu ulogu zastupa 30% u životu djeteta (Čudina Obradović, 2003, str. 45.).

S obzirom na navedeno može se reći da je obitelj ključna u postavljanju temelja za razvoj djeteta. Na dijagnozu, roditelji djece, najčešće reagiraju poricanjem i postavljaju nerealnih očekivanja vezana uz djetetove mogućnosti i sposobnosti. Pristup prema roditeljima, ali i djeci s teškoćama u razvoju, proizlazi iz modela koji govori o četiri stadija koje roditelji prolaze u svom prilagođavanju (Kanjić, Boneta, 2012, str. 8.);

- a) Prvi stadij nazivamo „preživljavanje“ i on započinje u trenutku spoznaje da dijete ima razvojne teškoće. Tokom prvog stadija roditelji se osjećaju bespomoćno i misle da nemaju kontrolu nad svojim životom. Roditelji često zanemare svoje potrebe i cijelu svoju pažnju usmjere na dijete. Okolina roditelje treba podsjetiti da su i oni bitni i pružiti im podršku.

- b) Drugi stadij se naziva „traganje“ i započinje kada roditelji shvate da će njihov život biti drukčiji od planiranog. Stadij dijelimo na vanjsko traganje i unutarnje traganje. Vanjsko traganje je usmjereno na stručnu pomoć i traganje za točnom dijagnozom. Roditelji postaju aktivni u traženju pomoći, ali ih to razdoblje može psihički i financijski iscrpiti. Put do određene dijagnoze zna bit dugačak i težak. U fazi unutarnjeg traganja roditelji sami sebe preispituju, mijenjaju svoje životne planove i stvaraju nove prioritete. Često znaju biti depresivni i misliti kako nisu dovoljno sposobni za ulogu roditelja. Postupno integriraju unutarnje i vanjsko traganje, te postaju inicijatori promjena.
- c) Treći stadij zove se „smještavanje“. U ovom stadiju roditelji spoznaju da su stekli nove vještine, dijete je uključeno u neki terapijski sustav i obitelj se stabilizirala. Roditelji osjećaju veće samopouzdanje i upoznati su sa stručnjacima i institucijama koji im mogu pomoći.
- d) Četvrti stadij naziva „odvajanje“. Odvajanje je proces koji traje duži period. Osamostaljenje kod djece s teškoćama u razvoju je usporenije. Roditelji moraju inicirati odvajanje i podržavati ga. Rezultat odvajanja je novo „smještavanje“ i povezanost s djecom na novi način. U svim opisanim fazama stručnjaci imaju veliku ulogu i važno je partnerstvo između roditelja i stručnjaka. Osnaženi roditelji ostat će u kontaktu sa stvarnošću, razumjeti će dijete i biti mu potpora u odrastanju.

Prednosti za roditelje djece sa poteškoćama u razvoju koja pohađaju predškolske ustanovu navode (Čudina Obradović, Obradović, 2003, str. 66.);

- Inkluzija djeteta s razvojnim teškoćama u redovitu odgojnu skupinu roditeljima razvija osjećaj kako je njihovo dijete jednako svoj drugoj djeci (premda ima određenih razvojnih specifičnosti).
- Roditelji stječu uvjerenje kako dijete dobiva iste mogućnosti za razvoj i napredovanje kao i ostala djeca.
- Oni također dobivaju priliku realnije procijeniti djetetov razvojni potencijal (u odnosu na djecu bez razvojnih teškoća).
- Dijete s posebnim potrebama roditeljima često budi dodatni motiv i poticaj za emocionalno bogaćenje obiteljskih odnosa i socijalni (društveni) iskorak. Isto tako, ono jača potrebu za dodatnim intelektualnim angažmanom, upoznavanjem s medicinsko-pedagoškim dimenzijama određenog problema i sveukupnim stručnim i osobnim napredovanjem.

2.5. Rad odgojitelja u predškolskom odgoju s djecom s teškoćama u razvoju

Za uključivanje djece s teškoćama u predškolske ustanove i odgojno-obrazovne skupine potrebna su znanja i vještine iz najmanje dva područja - ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja te edukacijsko-rehabilitacijskih znanstvenih grana. U inkluzivnim odgojno-obrazovnim skupinama predškolskih ustanova s djecom s teškoćama u razvoju trebali bi raditi odgojitelji uz stručnu pomoć edukacijsko-rehabilitacijskih stručnjaka, najčešće kroz individualni rad. Odgojitelji su prisiljeni suočiti se s izazovima kreiranja i provedbe programa koji odgovaraju tim različitim potrebama vrlo različite djece.

Odgojitelji kod ranog odgoja djeteta s teškoćama u razvoju moraju imati potrebne vještine i znanja kako bi kod djece mogli poticati humane, etičke i moralne vrijednosti. Za rad s djecom s teškoćama odgojitelji se trebaju redovito stručno usavršavati te razvijati određene profesionalne kompetencije koje obuhvaćaju (Bouillet, 2011, str. 328.):

- razumijevanje socijalnog, senzorno-motoričkog, kognitivnog i emocionalnog razvoja djece,
- uočavanje i prepoznavanje djece s razvojnim odstupanjima,
- poznavanje specifičnosti pojedinih teškoća u razvoju i drugih teškoća socijalnog uključivanja djece, poznavanje osobina djece s različitim teškoćama,
- razumijevanje individualnih potreba u procesu učenja i poučavanja,
- odabiranje i primjenjivanje različitih strategija poučavanja te uvođenje prilagodba u odgojno-obrazovnom procesu prema potrebama djeteta/učenika,
- preventivno djelovanje u odnosu na nastanak problema u ponašanju i sekundarnih teškoća,
- komunikacijske vještine i sposobnost rada u timu (dogovaranje, rasprave, razmjena mišljenja odgojitelja i učitelja sa stručnim suradnicima),
- sposobnost da odgovaraju na izazove koje pred njih postavlja svaka odgojno obrazovna skupina i svako dijete sa svim svojim specifičnostima i različitostima.

Ovi izazovi podrazumijevaju visoku kvalifikaciju odgojitelja, primjereno okruženje za učenje od najranije dobi, kurikulum koji uključuje i didaktičke aktivnosti te kontinuiranu procjenu i unapređivanje razvojnih aktivnosti objašnjavaju (Daniels, Stafford 2003, str. 70). Uključivanje djece s teškoćama u razvoju, između ostalog, podrazumijeva i didaktičko-metodički pristup učenju uz pojednostavljivanje nastavnih sadržaja (usklađeni sa mogućnostima pojedine djece),

organiziranu nastavu u manjim skupinama, aktivno sudjelovanje djeteta u aktivnostima, usmjerenost na razvoj vještina za rješavanje problema, učenje kritičkog mišljenja te stalnu evaluaciju i praćenje napretka.

Postoji nekoliko karakteristika odgojitelja kompetentnog za inkluzivnu praksu razumijevanje obilježja socijalnog i emocionalnog razvoja djece, shvaćanje da je proces učenja individualan za svako dijete, kvalitetno vođenje odgojne skupine, poznavanje i razumijevanje specifičnosti određenih teškoća u razvoju kao i drugih teškoća socijalne integracije, sposobnost prepoznavanja teškoća u razvoju, poznavanje didaktičko-metodičkih metoda, sredstava i pomagala te sposobnost primjene potrebnih, korištenje dostupne stručne podrške, iskustvo u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, spremnost na timski rad i suradnja s roditeljima (Cerić, 2004, str. 91.).

Dva su osnovna preduvjeta za ostvarivanje pozitivne diskriminacije i osiguravanje jednakih odgojno-obrazovnih šansi za svu djecu: ideološki konsenzus o važnosti inkluzije kod uključivanja djece s teškoćama u razvoju u predškolske ustanove te osiguravanje potrebnih izvora potpore i pomoći svim sudionicima procesa uključivanja (Vuko, Grčić, sur, 2001, str. 137.). Zbog toga je bitno da odgojitelji, koji sudjeluju u procesu uključivanja djece s teškoćama u razvoju u svoje odgojno-obrazovne skupine, budu pravilno osposobljeni za provođenje ove vrste rada. Dakle, vrlo je važno da odgojitelj pravovremeno i kvalitetno uoči i promatra djetetove mogućnosti, ali i ograničenja.

Djeca s teškoćama u razvoju su većinom emocionalno i socijalno slabije razvijena u odnosu na svoje vršnjake, što zahtijeva veću pozornost odgojitelja. Na temelju te procjene odgojitelj izrađuje primjerene individualne programe za pojedino dijete ukoliko je to potrebno. Odgojitelj individualnim pristupom treba osigurati djetetu s teškoćama u razvoju osjećaj povjerenja i stvoriti poticajnu i sigurnu okolinu.

Prema tome bitno je da se identificiraju postojeće prepreke uspjehu te sposobnosti u svim razvojnim područjima djeteta. Danas se u inkluzivnoj praksi koristi višedimenzionalni pristup koji naglašava dvije stavke uključivanja djece s teškoćama u razvoju u predškolske ustanove: kvalitetu podučavanja od strane odgojitelja uz uvjet da ispunjavaju sva potrebna profesionalna očekivanja te uspješno podučavanje koje sadrži visoku razinu uspješnosti djece s teškoćama u svladavanju odgojno-obrazovnih sadržaja (Cerić, 2004, str. 93.).

Odgojiteljeva uloga u radu sa djecom s teškoćama u razvoju je: - pratiti psihofizički razvoj djeteta, njegova postignuća i ponašanje u kontekstu svakodnevnih situacija učenja, - upoznati

tim za podršku s uočenim odstupanjima i surađivati s roditeljima radi zajedničkog upućivanja vanjskom stručnjaku, ovisno o vrsti teškoće, izrađivati inicijalne procjene, dokumentirati odgojno-obrazovni proces u koji je dijete s teškoćama uključeno i voditi bilješke o djetetu, sudjelovati u izradi osobnog kurikuluma, u skladu sa specifičnim potrebama djeteta s teškoćama mijenjati i prilagođavati okruženje, postupke, metode i oblike rada te izrađivati i primjenjivati individualizirane materijale za učenje u suradnji s timom za podršku, stvarati povoljno emocionalno ozračje za uključivanje djeteta s teškoćom.

Prednosti za odgojitelja ukoliko educira dijete sa poteškoćama u razvoju navodi (Bouillet, 2011, str. 331.):

- Prisustvo djeteta s posebnim potrebama obogaćuje iskustvo i kreativnost odgojitelja u iznalaženju novih strategija, pristupa i metoda koje vode prema kvalitetnim i učinkovitim rješenjima.
- Odgojitelju jača potrebu za dodatnom stručnom edukacijom (permanentnim usavršavanjem) i suradnjom sa ostalim stručnjacima.

Važni uvjeti koji se moraju zadovoljiti kako bi proces inkluzije djeteta s teškoćama u razvoju u redoviti vrtićki program postigao očekivani učinak (Karamatić Brčić, 2011, str. 7.):

- Stvoriti pozitivnu atmosferu, atmosferu podrške, prihvaćanja i ugode.
- Omogućiti razvoj osjećaja sigurnosti, osjećaja uspjeha, među vršnjačke suradnje.
- Kreirati prilike za svladavanje novih vještina i realizaciju razvojnih mogućnosti svakog pojedinog djeteta.
- Inspirirati (motivirati) dijete različitim poticajima.
- Osigurati vrijeme i prostor za individualizirani pristup.
- Osigurati potrebne materijalne uvjete.

Uz sve navedene karakteristike, koje bi trebao posjedovati odgojitelj spreman na rad s djecom s teškoćama u razvoju te uključivanje istih u svoje odgojno-obrazovne skupine, odgojitelj mora biti upoznat sa socijalnim i emocionalnim razvojem djece, individualnim razlikama u procesu učenja, tehnikama kvalitetnog vođenja skupine te različitim tehnikama podučavanja. Na razini uključivanja djece s teškoćama u razvoju odgojitelj bi trebao poznavati specifičnosti pojedinih teškoća u razvoju, posjedovati sposobnost identifikacije teškoća, biti upoznat s didaktičko-metodičkim pristupima, sredstvima i pomagalicama prilagođenim kurikulumu određene ustanove

te biti spreman na timski rad, suradnju i cjeloživotno nadograđivanje svog obrazovanja i rada s djecom (Daniels, Stafford 2003, str. 21.).

Postoje čimbenici koji umanjuju kvalitetnu praksu uključivanja djece s teškoćama u razvoju u redovne predškolske ustanove. Među najvažnijima ističu se sve veći broj djece s teškoćama, vrlo ograničeni broj profesionalnog osoblja te nedovoljna podrška odgojiteljima u provođenju ove vrste prakse. Neki od čimbenika su doprinos i niska primanja odgojitelja, loši uvjeti rada, nedostatak vremena za ispunjavanje obaveza, komplicirane administrativne obaveze te loš društveni status i javno mnijenje o odgojiteljskoj profesiji (Thompson, 2016, str. 95.). Ne postoji formula za uspješnu inkluziju djece s teškoćama u razvoju, odgojitelji trebaju primijeniti svoje znanje i vještine koje i inače primjenjuju u radu s djecom određene dobi, svakodnevno se educirati i nadograđivati svoja znanja i vještine. Kako bi inkluzija bila što uspješnija, odgojitelj treba imati pozitivne stavove i stvoriti pozitivnu atmosferu unutar odgojne skupine i na razini dječjeg vrtića o uključivanju djece s teškoćama u razvoju u redovite programe. Također je važno osigurati kvalitetne odgojitelje ili asistente koji će boraviti s djetetom s teškoćama u razvoju i dodatno poticati njegove razvojne mogućnosti.

2.6. Partnerstvo odgojitelja i roditelja djece s teškoćama u razvoju u predškolskim ustanovama

Prije upoznavanja s djetetom odgojitelj prvo zahvaljujući pomoći roditelja ima detaljan uvid u djetetove teškoće, karakter, interese, mogućnosti i potrebe. Suradnja se definira kao zajednički rad ili međusobno sudjelovanje radom ili djelatnošću na kakvom projektu, općem planu i općem djelovanju (Ivaštanin Vrbanec, 2015, str. 25.). Partnerstvo kao viša razina suradničkih odnosa podrazumijeva ravnopravan odnos roditelja i stručnih djelatnika u svim aspektima odgoja i obrazovanja pri čemu roditelji imaju primarni utjecaj na život djece. Kako bi dijete imalo cjelovitu potporu u svom ranom predškolskom obrazovanju bitno je uspostaviti zajedništvo između roditelja i odgojitelja, te uzajamno otvaranje i kontinuiranu komunikaciju.

Iako partnerstvo podrazumijeva jednakost, ono ne mora značiti ista znanja i vještine. Roditelji su emocionalno više uključeni u odnosu na odgojitelje, zbog toga što odgojitelji moraju biti profesionalni, pa samim time i objektivni objašnjavaju (Ljubešić, 2013, str. 84.). Roditelji su partneri u vrtiću zajednici koja uči te zagovornici i promotori odgojno obrazovnog procesa i

posrednici prema lokalnoj zajednici. Oni su prvi učitelji svojeg djeteta te imaju znanje i iskustvo koje može doprinijeti boljem razumijevanju jedinstvenih potreba djeteta. Partnerstvo između roditelja i odgojitelja se zasniva na međusobnom dijeljenju informacija i izmjeni vlastitih iskustava koje se odnose na djetetov razvoj (Ivaštanin, Vrbanec, 2015, str. 25.).

Roditelji su ravnopravni sudionici odgojno-obrazovnog procesa i jedni od glavnih saveznika za unapređenje kvalitete odgojno-obrazovnog sustava. Oni mogu dati informacije o djetetovim potreba i sudjelovati u planiranju i realiziranju odgojno-obrazovnih procesa. Za najbolji napredak djece roditelji i odgojitelji moraju biti usklađeni u svojim odlukama. Kako bi dijete neometano moglo zadovoljiti svoje potrebe roditelji i odgojitelji moraju zajedničkim snagama i resursima surađivati. (Ljubetić, 2014, str. 85.). Kako bi partnerstvo bilo uspješno važno je steći povjerenje između odgojitelja i roditelja. Odgojitelji moraju prihvatiti roditelje kao primarne skrbnike i odgojitelje djeteta, ali isto tako moraju cijeniti svoje znanje i stručnost. Moraju roditeljima stvoriti osjećaj sigurnosti da je njihovo dijete adekvatno zbrinuto, te poticati aktivno slušanje roditelja (Kanjić, Boneta, 2012, str. 8.). Zbog nedostatnog interesa roditelja ili nezainteresiranosti i nedovoljnoj kompeticiji odgojitelja obitelj i dječji vrtić se još uvijek mogu percipirati kao dva odvojena sustava, koja surađuju po potrebi (Ljubešić, 2013, str. 90.).

Obitelj i vrtić su dva temeljna sustava u kojem se dijete rane i predškolske dobi razvija i raste, zadovoljava svoje osnovne potrebe, stječe prve spoznaje o sebi i svijetu oko sebe, uči o komunikaciji i odnosima, suživotu, zajedništvu, toleranciji, razvija svoje potencijale i stječe spoznaje i vještine prijeko potrebne za čitav život. To je moguće jedino u onim zajednicama (obitelji i vrtiću) koje osiguravaju optimalne uvjete cjelovitog razvoja djeteta.

Za napredovanje djeteta s teškoćama potrebno je razviti partnerski odnos između roditelja i odgojno-obrazovnih radnika koji podrazumijeva poštovanje, komplementarna očekivanja i spremnost na međusobno učenje. Otvorena, podržavajući i ravnopravna komunikacija roditelja tj. skrbnika djeteta, odgojitelja i ostalog osoblja u ustanovi ima zajednički cilj: primjereno odgovoriti na individualne i razvojne potrebe djeteta i osigurati potporu njegovu cjelovitim razvoju (Milanović, sur. 2014, str. 22.). Što je najvažnije, roditelji mogu dati informacije o djetetu općenito te značajne podatke o djetetovim posebnim potrebama.

Mogu ispričati ono što vide kod kuće, dati strategije koje bi kod njihove djece mogle najbolje djelovati, mogu iznijeti svoje ideje o važnim resursima koji se mogu iskoristiti kako bi se pomoglo djetetu. Odgojiteljeva uloga u poticanju i omogućavanju tog partnerstva izuzetno je važna ističe (Ivaštanin, Vrbanec, 2015, str. 24.). Vrtići trebaju stvarati uvjete za poticanje

roditeljskoga djelatnog sudjelovanja u oblikovanju vizije ustanove te prilike za sudjelovanje roditelja u planiranju, realiziranju i evoluciji odgojno-obrazovnoga procesa. Djeca najviše napreduju ako su oni koji brinu o njima i imaju važne uloge u njihovim životima roditelji i odgojitelji, usklađeni u svojim odlukama i odgojno, obrazovnim ciljevima.

Stoga je suradnja roditelja i vrtića izrazito važna jer samo zajedničkim snagama i resursima vrtić i obitelj mogu stvoriti uvjete u kojima će dijete neometano zadovoljavati svoje potrebe i odrastati u sretnu i zadovoljnu osobu (Kanjić, Boneta, 2012, str. 9.). U cilju promicanja dobrih odnosa između obitelji i svih odgojno-obrazovnih programa namijenjenih djeci, preporuča se slijedeće:

- Nuditi različite prilike u kojima obitelji mogu učiti jedne od drugih i međusobno se podržavati
- Omogućiti članovima obitelji da nazoče radu s djecom i dragovoljno u njemu sudjeluju,
- Promicati razmjenu informacija i ideja između članova obitelji i odgojitelja koje bi djetetu mogle koristiti (uz pomoć brošura, letaka, internetske komunikacije, razmjene bilješki tj. dokumentacije o djetetu, radionica, i sl.),
- Osigurati djeci koja prvi put kreću u programe odgoja, obrazovanja i skrbi postupan i lagan prijelaz iz obiteljske u novu sredinu,
- Prepoznati specifične potrebe roditelja tj. skrbnika djece te im omogućiti dobivanje odgovora na pitanja koja trenutno opterećuju njihovo roditeljsko funkcioniranje,
- Stvoriti okruženje u kojem će se članovi obitelji cijeniti kao one koji imaju najviše utjecaja u životima njihove djece te kao ključne partnere u odgoju i obrazovanju njihove djece,
- Uključiti članove obitelji u odlučivanje o njihovom djetetu i o cjelokupnom predškolskom i školskom programu.
- Uvažiti činjenicu da je samopoštovanje roditelja/značajnih članova obitelji sastavni dio razvoja djeteta te da ga treba jačati pozitivnim odnosom obitelji prema programu.

2.7. Rad odgojitelja i stručnih suradnika u predškolskom odgoju s djetetom s teškoćama u razvoju

U radu s djecom s teškoćama u razvoju odgojiteljima pomaže tim stručnih suradnika s ciljem uspješnijeg uključivanja djeteta s teškoćama u odgojno-obrazovni proces. Za kvalitetno provođenje inkluzije djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovnim ustanovama djeluje kao što je navedeno ranije u radu tim stručnjaka koji čine stručni suradnici, odgojitelji, pomagači i roditelji djece s teškoćama u razvoju. Tim stručnjaka predškolskih ustanova donosi procjenu temeljem koje se odlučuje o uključivanju djece u redovne ili posebne programe, s time da se za svako dijete donosi individualiziran program sukladno njegovim sposobnostima, mogućnostima, potrebama i posebnostima.

Ukoliko se u odgojnu skupinu uključi jedno dijete s težim teškoćama u razvoju državni pedagoški standard propisuje uz matičnog odgojitelja i jednu stručnu osobu koja će biti u neposrednom radu s djetetom. Vrlo važno da se u proces socijalne integracije djeteta s teškoćama uključi više različitih stručnjaka koji zajednički djeluju prema načelima timskog rada. U timskom radu stručnjaka bitna je hijerarhija, dobra podjela rada, međusobno poštovanje, povjerenje i potpora, kao i neovisnost u radu pojedinih članova tima. Uz sve stručne suradnike uključene u rad s djecom s teškoćama u razvoju, nezamjenjivu ulogu imaju odgojitelji koji su u stalnom kontaktu i suradnji s samim djetetom kao i sa svim navedenim stručnjacima.

Za dijete s teškoćama u razvoju koje pohađa redoviti dječji vrtić iznimno je bitno da i odgojitelji, te ostali stručnjaci u dječjim vrtićima također imaju pozitivan i odgojno stimulativan stav prema djetetu s teškoćama u razvoju navodi (Kudek Mirošević, Granić, 2014, str. 131.). Od stručnih osoba očekuje se uvažavanje različitosti između djece, kao i programi koji se kreiraju i provode prema potrebama djece u ranoj i predškolskoj dobi. U suradnji s ostalim stručnim timom (ponajprije edukacijskim rehabilitatorima), inkluzivni odgojitelji timski surađuju kako bi osigurali uvjete i individualno pristupili svakom djetetu. Roditelji, škola, vrtić i šira zajednica trebali bi biti jednako i aktivno usmjereni na prepoznavanje individualnih snaga i sposobnosti djece, njihovo razvijanje i jačanje te pronalaženje načina da kvalitetno i konstruktivno sudjeluju u svakodnevnom životu zajednice.

3. OBLICI PARTNERSTVA ODGOJITELJA I RODITELJA DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Predškolske ustanove i roditeljski dom dva su dijela odgojno obrazovne sredine, ključan čimbenik uspjeha djeteta koji se temelji na neizostavnoj suradnji. Osnovna je svrha predškolskih ustanova osiguravanje optimalnih uvjeta za uspješan rast i cjelovit razvoj svakoga djeteta. Za osiguravanje optimalnih uvjeta potrebno je poticajno okruženje vrtića, pozitivna unutarnja stvarnost vrtića te kompetentnost i višestruka uloga odgojitelja. Roditelji najbolje poznaju svoju djecu, stoga je u interesu odgojitelja građenje jedinstvenoga individualnoga odnosa i daljnje unapređivanje partnerstva između ustanove i obiteljskoga doma.

Zbog tog se u radu opisuju oblici suradnje odgajatelja i roditelja. Prikazuje se povijest suradnje roditelja i predškolskih s naglaskom na važnost suradnje odgajatelja i roditelja. Da bi se ostvarili osnovni ciljevi odgoja, suradnja treba biti obostrana te djelovanja obitelji i predškolske ustanove trebaju biti skladna ciljevima. Kako bi se ostvario partnerski odnos, odgojno-obrazovna ustanova i obitelj trebaju imati međuljudski odnos, zadovoljstvo u zajedničkom radu treba biti obostrano, odgojitelj mora proširiti shvaćanje svoje stručnosti te mora biti upoznat s obiteljskom situacijom.

U odnosu roditelja i odgojitelja informacija je temelj razvoja (Gabelica Šupljika, 2014, str.78.). Partnerskim odnosom roditelja i odgojitelja dolazi do izmjene vlastitih iskustava koja se dotiču djetetova razvoja. Iako se u domaćoj literaturi često termin suradnja koristi kao istoznačnica pojmu partnerstva, oni se ne bi trebali poistovjećivati. Pojam suradnje ne uključuje sve aspekte određenja partnerstva, kao što su kvalitetan i kontinuirani odnos, jasno definiran zajednički cilj, kontekst, vrijeme te nužni preduvjeti za ostvarenje partnerskoga odnosa objašnjava (Ljubetić 2014, str. 172.). Stvaranje partnerskih i suradničkih odnosa roditelja i odgojno-obrazovne ustanove jedan su od preduvjeta za stvaranje optimalnih uvjeta koji su potrebni za postizanje poticajnog okruženja koje utječe na razvoj djeteta.

Partnerstvo i suradnja različiti su pojmovi, no svrha uspostave takvog oblika odnosa je zapravo ista - dobrobit djeteta. Pojam suradnje možemo objasniti kao aktivnost odgojitelja i roditelja kojima je zajednički cilj dobrobit djeteta te svakodnevna izmjena informacija o događanjima u skupini, odnosno obavljanje i izvršavanje nekog zadatka koji za svoj konačni cilj ima kvalitetne promjene koje se ostvaruju dogovorom (Milanović sur. 2014, str. 125.). Pojam partnerstva definira kao zajedničku odgovornost obaju čimbenika za odgoj djeteta te ono upućuje na

otvorenu i dvosmjernu komunikaciju odraslih s ciljem dobrobiti djeteta (Gabelica Šupljika, 2014, str. 82.).

Također kao odliku partnerstva navodi se i dvosmjerna komunikacija, ravnopravnost sudionika, kontinuitet, otvorenost, veliku razinu intrinzične motivacije za izgradnju i unaprjeđenje odnosa na svim poljima odgojno-obrazovnog rada, dok suradnju obilježava povremeno uključivanje roditelja u rad i aktivnosti ustanove, hijerarhije unutar odnosa sudionika te rijetka, površna i nedostatan otvorena i jednosmjerna komunikacija (Tomljanović, 2007, str. 42.). Partnerstvo i suradnja, razlikuju se u načinu uključivanja roditelja u rad ustanove, vrstom komunikacije, inicijativom pojedinaca, motivacijom, aktivnostima, ali i ciljem. Za uspješnu uspostavu odnosa roditelja i odgojno-obrazovne ustanove koriste se različiti modaliteti suradnje: od onih koji osiguravaju jednosmjerni oblik komunikacije (oglasne ploče i letci) do onih koji pružaju dvosmjernu izmjenu informacija (roditeljski sastanci različitih oblika, svečanosti, izleti i radionice) (Ljubetić 2014, str. 163.).

3.1. Uključivanje roditelja u odgojno-obrazovni rad

Kvaliteta ustanove za rani odgoj i obrazovanje ovisi o zajedničkom radu odgojitelja, stručnjaka, te roditelja. Roditelji se mogu uključiti u odgojno-obrazovni rad dječjeg vrtića na razne načine. Jedan od najčešćih načina uključivanja roditelja je demonstriranje njihovih profesija. Predškolska ustanova ima odgovornost stvarati uvjete za stvaranje partnerstva s roditeljima. To može postići uključivanjem roditelja u zbivanja u vrtiću. Do 60- tih godina roditelji nisu imali mogućnost utjecaja na odgoj u institucijama. Međutim na temelju prakse došlo se do novih spoznaja o važnosti suradnje odgojnih ustanova i roditelja.

Roditelji dolaze u vrtićku skupinu i na zabavan način zajedno s djecom pričaju i demonstriraju svoje profesije. Također roditelji se mogu uključivati volontiranjem, organiziranjem izleta, prikupljanjem ili izradom materijala za dječji vrtić. Ovakvom suradnjom roditelji sudjeluju u izgradnji kurikulumu predškolske ustanove i partnerstvo s roditeljima je nužno za stvaranje i kreiranje suvremenog kurikulumu objašnjava (Daniels, Stafford 2003, str. 104.). Kvalitetno partnerstvo očituje se na svim subjektima procesa: djetetu, roditelju, odgojitelju i ustanovi.

Roditeljima daje osjećaj sigurnosti te podršku u obavljanju svoje roditeljske dužnosti kroz proširivanje znanja na području dječjeg razvoja te stvaranja kvalitetnog i optimalnog okruženja u vlastitom domu. Osjećaju se kompetentnijima jer su ravnopravno uključeni u odgojno-

obrazovni rad, sigurnijima, cjenjenijima, ali i zadovoljnijima jer njihovo zadovoljstvo proizlazi iz zadovoljstva djeteta. Stvarajući kvalitetan odnos roditelja i odgojitelja, kojem je odlika primjerena komunikacija, djetetu služimo kao primjer izgradnje i uspostavljanja primjerenog socijalnog kontakta. Od dobrog partnerskog odnosa najveću korist nedvojbeno imaju djeca. Djetetu se daje i jača osjećaj sigurnosti i vlastite vrijednosti. Reggio koncepcija odgajatelj roditelje djece smatra partnerima koji su aktivni sudionici u stjecanju iskustva učenja djece (Milanović, sur. 2014, str. 45.). Odgojitelji roditeljima često služe kao produžena ruka u odgoju, pomažu kod neobjektivnosti zbog velike uključenosti emocija. Kako je svako dijete individua za sebe, tako se razlikuje po potrebama i zahtjevima. Upravo do tih spoznaja odgojitelji dolaze kroz suradnju s roditeljima te time stvaraju optimalne uvjete za kvalitetan dječji razvoj u predškolskoj ustanovi.

Ulogu roditelja doživljava svoje oživotvorenje na različitim razinama: kroz svakodnevne interakcije, neposredan rad u vrtiću, kroz zajedničke razgovore o odgojnim i psihološkim problemima, sudjelovanjem u nekim prigodnim, posebnim događajima, izletima i proslavama, sudjelovanjem u savjetodavnom vijeću vrtića i dr. (Ljubetić 2014, str. 166.). Jedna od najistaknutijih jest američka neprofitabilna udruga roditelja i učitelja, PTA, koja je izdala priručnik u kojem navode tri potrebna koraka za izgradnju uspješnih partnerskih odnosa roditelja i škole: podizanje svijesti o moći sudjelovanja obitelji i zajednice, poduzimanje radnji za proširivanje uključenosti kroz specifične programe i radionice i proslava uspjeha nakon što ustanova uoči veću uključenost i utjecaj partnerskih odnosa.

3.2. Suvremeni oblici partnerstva odgojitelja i roditelja

Dokumentacija bi trebala biti svakodnevna te dostupna u svakom trenutku svakom roditelju, stoga odgojitelji koriste nove kanale komunikacije kao što su grupe na društvenim mrežama ili mobilnim telefonima, e-mail, pismeni razgovori pomoću internetskih aplikacija, web stranice dječjeg vrtića, live prijenosi boravka u skupini, fotografije i video dokumenti skupine. Kod korištenja suvremenih oblika suradnje bitno je zaštititi osobne podatke djece i roditelja, ali i znati pravilno koristiti i upravljati informacijama (Jukić, 2015, str. 11.).

Modernizacija društva odrazila se i na modalitet suradnje roditelja i odgojitelja, što se očituje u potpuno novom načinu komunikacije kao što su video i foto dokumentacija skupine, društvene mreže, Viber i WhatsApp grupe, e-mail, mrežne stranice vrtića te prijenosi uživo boravka

djeteta u skupini (Somolanji Tokić, Vukašinović, 2018, str. 105.). Iako su jednostavni za korištenje, potpuno su novi oblici suradnje te nisu dovoljno poznate sve pozitivne, ali i negativne strane ovakvog načina komunikacije.

Njima se ne umanjuje vrijednost tradicionalnih oblika komunikacije, već se nadograđuju i unaprjeđuju, a isto se tako odgojitelj samorefleksijom izgrađuje i unaprjeđuje. Dapače, roditeljski sastanci mogu biti zanimljiviji ako se odgojitelji potrudu iskoristiti digitalne medije te prezentirati dnevne, tjedne i mjesečne aktivnosti. Uvođenje takvog oblika komunikacije potrebno dogovoriti na roditeljskom sastanku gdje odgojitelj može istaknuti svrhu i cilj, te je potrebno definirati jasna pravila korištenja. Roditelji i odgojitelji mogu biti pokretači raznih otvorenih i zatvorenih grupa u kojima se otvaraju diskusije, rješavaju problemi, organiziraju druženja, razmjenjuju informacije ističe (Somolanji Tokić, Vukašinović, 2018, str. 105.).

3.3. Partnerstvo putem individualnih razgovora

Individualni razgovori ili sastanci, su razgovori na koje dolazi jedan ili oba roditelja razgovarati s odgojiteljem ili stručnim timom. Individualni razgovori su privatni i u njima ne sudjeluju druge osobe. Individualni sastanci roditeljima omogućuju uvid u djetetove aktivnosti i razvoj, a odgojiteljima uvid o djetetovim potrebama, što u konačnici dovodi do boljeg razumijevanja djeteta i ostvarenje njegovih potreba. Vrijeme i mjesto sastanka ovisi o dogovoru sudionika. Razgovor mora biti profesionalan i unaprijed pripremljen. Dobrobit je najvažnija za svako dijete, a nakon pozitivnih razmjena informacija, sudionici razgovora će moći kvalitetnije zadovoljiti djetetove potrebe (Tomljanović, 2007, str. 47.).

Individualna suradnja se uglavnom provodi kada su u pitanju problemi, posebne potrebe, ili kada je dijete nadareno, pokazuje izniman talenat za neko područje. Osim inicijative odgajatelja i roditelji mogu biti inicijatori individualnog razgovora. Najčešće iniciraju razgovor ako primijete da se s djetetom nešto događa. Inicijativa roditelja je znak odgajatelju da roditelji vjeruju u njega i njegovu profesionalnost u radu. U individualnom razgovoru odgajatelj i roditelj se dogovaraju kako i što raditi da bi pomogli djetetu.

Prije toga odgajatelj mora objasniti roditelju zbog čega ga je pozvao, ili roditelj dati do znanja odgajatelju zašto ima potrebu za individualnim razgovorom. Na taj način odgajatelj se može pripremiti za razgovor, ako je potrebno pribaviti određene materijale koji će olakšati razgovor. Bez obzira da li postoji problem, ili je sve uredu odgajatelji bi trebali omogućiti roditeljima bar

jednom mjesečno termin za individualan razgovor. To može biti povod odgajatelju da pokaže neki rad djeteta, ispričati roditelju što njegovo dijete voli, s kime se druži, itd.

Razgovor ne treba uvijek biti povodom nečega. Individualan razgovor je prilika odgajateljima i roditeljima da se bolje upoznaju, te prilika za druženjem u vedrom tonu. Odgajatelj vodi razgovor u posebnoj prostoriji gdje se može u miru i bez ometanja posvetiti roditelju. U individualne razgovore s roditeljima djece s posebnim potrebama teškoćama u razvoju uz odgajatelje se uključuju i članovi stručnog tima. Tijekom individualnih razgovora roditelje upoznajemo s rezultatima praćenja i rada s djetetom u grupi i individualnom radu, razvojnim postignućima i radovima djeteta (Ljubetić, 2014, str. 99.). Poseban oblik individualnog rada odnosi se na edukacije roditelja za rad s djetetom kod kuće na djeci zanimljiv i prihvatljiv način putem igre.

3.4. Partnerstvo putem roditeljskih sastanaka

Roditeljski sastanak je najčešći oblik okupljanja i rada stručnjaka sa skupinom roditelja djece koja su uključena od institucionalnih programa“ (Kanjić, Boneta, 2012, str. 10.). Roditeljski sastanak može biti informativan, stručni i komunikacijski. Informativnim sastancima roditelje se upoznaje s informacijama o odgojno-obrazovnom procesu, dok se stručni roditeljski sastanci organiziraju uz podršku vanjskih suradnika i stručnjaka, kako bi se roditelje upoznalo s načinima da što primjerenije zadovolje svoje i djetetove potrebe. Komunikacijski sastanci služe za razmjenu iskustava s drugim roditeljima (Tomljanović 2007, str. 44.).

Za razliku od individualnih sastanaka za održavanje roditeljskog sastanka potrebna je veća priprema odgojitelja. Odgojitelj prije roditeljskog sastanka treba napraviti pripremu, odrediti temu i tijek, a poslije sastanka zapisnik o održanom roditeljskom sastanku. Roditeljski sastanci mogu imati različite teme i način održavanja. Mogu biti predavačkog tipa, zajednički rad u skupinama, druženje roditelja i djece, kreativne radionice i priredbe i završna druženja ističe (Ljubetić, 2014, str. 111.).

Jedna od etapa jest uključivanje roditelja u projekt jer oni mogu razgovarati s djecom o projektu kod kuće te mogu pribaviti određene resurse. Ponekad se mogu organizirati i grupni sastanci s roditeljima gdje bi oni mogli vidjeti što su djeca naučila, kako su učila i korake koje su prolazili. Zajednički sastanci bi predstavljali neku vrstu refleksije djece o novim razinama svojeg

razumijevanja određenih problema. Roditeljski sastanci su najčešći oblik suradnje odgojitelja i roditelja. Odgajatelji organiziraju sastanke prema potrebi.

Vrijeme susreta potrebno je naznačiti na pozivu kojeg se uručuje svakom roditelju nekoliko dana prije samog sastanka. Na roditeljski sastanak su pozvani svi roditelji, radi informiranja o zbivanjima u vrtiću. Sastanci mogu biti predavačkoga tipa radi informiranja roditelja te oglednog tipa gdje se demonstriraju metode i sadržaji rada. Osim odgajatelja i roditelji mogu predložiti temu sastanka. Sastanci moraju biti opuštenoga i vedrog karaktera (Čudina Obradović, Obradović, 2003, str. 45.). Odgajateljice mogu roditelje ponuditi pićem i grickalicama. Na takav način razbija se kruta i stroga atmosfera, te su roditelji otvoreniji za razgovor i suradnju. Na sastancima roditelji izmjenjuju s drugim roditeljima iskustva te se bolje upoznaju.

3.5. Partnerstvo putem pisane komunikacije

Pismena komunikacija s roditeljima se održava informiranjem pomoću letaka, kutićima za roditelje i vrtićkim spomenarima. Letak je sredstvo komunikacije koje služi da sažeto informira roditelje. Postavlja se u prostoru dječjeg vrtića kako bi svaki roditelj imao pristup njemu. Pomoću letka roditelji se mogu upoznati s temom roditeljskog sastanka, podsjetiti se na događaje koje slijede. Letak može biti i u obliku ankete koju roditelji ispunjavaju na roditeljskim sastancima (Čudina Obradović, Obradović, 2003, str. 48.). Kutici za roditelje su najčešće panoji ili oglasne ploče koje se nalaze na vidljivom i dostupnom mjestu svim roditeljima.

U kutićima, odgojitelji izlažu dječje radove, osobnu kartu skupine, pozive i obavijesti roditeljima, planove za izlete i događaje, jelovnike, prijedloge za zajednička rješavanja problema ili dilema. Kutice za roditelje treba mijenjati i osvježavati. Vrtićki spomenari su mape koje odgojitelji prave zajedno s djecom. U mapi se nalaze djetetovi radovi, ali i informacije o djetetu, njegovoj osobnosti, fizičkom izgledu, karakteru. Vrtićki spomenari ostaju djeci i njihovim roditeljima uspomena na djetetov boravak u dječjem vrtiću (Čudina Obradović, Obradović, 2003, str. 49.).

On služi kako bi izvijestio roditelje o dostignućima i osobitosti skupine, izvješćuju o životu i radu skupine. Pod to podrazumijevamo što odgajatelj radi s djecom, što treba donijeti itd. Kutic se nalazi ispred sobe u kojoj djeca borave. To je zapravo neverbalni oblik komunikacije

odgajatelja s roditeljima. Odgajatelj izrađuje pano na koji stavlja različite poruke. One moraju biti čitke i razumljive, a ono što je bitno posebno naznačeno.

3.6. Radionice i izleti

Radionice mogu biti zamišljene kao radionice za roditelje, djecu i odgajatelje ili samo za roditelje. Roditelji moraju nekoliko dana prije održavanja radionice biti informirani o tome. Trebalo bi biti i naznačeno što će se raditi na radionici te koliko će od prilike trajati. Na radionica se najčešće izrađuju različiti predmeti ili igračke za djecu, a može se i raditi na ukrašavanju prostora. Na radionicama se većinom koriste materijali koji su prirodnog oblika, neoblikovani. Roditelji ponekad sudjeluju u prikupljanu materijala i sredstva za rad na radionicama. Radionice se najčešće organiziraju povodom nekih blagdana.

One su odličan primjer suradnje roditelja. Mnogo različitih znanja i vještina dovodi do boljih rezultata i kvalitete u radu. Osim toga to je prilika roditeljima da se druže s svojom djecom. Radionice mogu biti kreativnog i obrazovnog tipa. Radionica kreativnog tipa sadrži izradu različitih predmeta od prirodnih materijala, a obrazovne radionice imaju ulogu jačanja kompetencije roditelja. Roditelji se često s djecom druže na zajedničkim izletima. Izleti roditelja i djece mogu biti organizirani prijevozom ili ako se ide na mjesto koje je blizu vrtića tada se organizira pješaćenje. Izleti se organiziraju u jesen, proljeće i ljeto na inicijativu roditelja ili odgajatelja koji moraju dobiti odobrenje od ravnatelja. Izlet mora biti dobro pripremljen i organiziran da bi se mogao uspješno realizirati.

To znači da treba odrediti cilj izleta te na temelju toga sadržaje. Odgajatelj mora utvrditi odredište izleta, vrijeme polaska te način na koji će se ići na izlet. Također je dužan obavijestiti roditelje o izletu te dobiti njihovu suglasnost. Za vrijeme izleta svi sudionici se moraju pridržavati plana i programa. Izlet je odlična prilika roditeljima da vide kako njihovo dijete funkcionira s drugom djecom, te kakav odnos ima s odgajateljicom. Izlet bi trebao biti odmor i zabava za djecu. Priredbe su također jedan od načina druženja s djecom. Njima se mogu roditeljima pokazati dostignuća i postignuća svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu. Priredbe se mogu održavati tijekom cijele godine, a u njima mogu sudjelovati i sami roditelji. Djeca mogu glumiti u priredbi za odrasle, isto tako odrasli mogu biti glumci a djeca publika

4. ZAKLJUČAK

S obzirom na sve navedeno u radu, možemo primijetiti da je uključivanje djece s teškoćama u sustav predškolskog odgoja i obrazovanja obilježen brojnim promjenama i mogućnostima, ali i čimbenicima koje je potrebno dodatno unaprijediti. U cilju ostvarivanja opće dobrobiti djece s teškoćama i djece općenito, odgojno-obrazovna inkluzija je najbolji način za uključivanje djeteta s teškoćama u vršnjačke skupine te način za suzbijanje diskriminacije i isključenosti po osnovi teškoća. Neupitno je da se dijete s teškoćama u razvoju uključeno u redovnu odgojno-obrazovnu skupinu suočava s mnogim izazovima i preprekama, no one uz primjerenu pomoć i podršku okoline mogu biti prevladane.

Na taj način dijete ima priliku učiti i usvajati vještine paralelno s tipično razvijenim vršnjacima, ali prema svojim sposobnostima i mogućnostima koje su mu dostupne u neposrednom okruženju. S time u vezi, interakcija sa socijalnom okolinom omogućava djetetu ostvarenje njegovih interesa i potencijala. Iako postoje brojne teškoće koje se javljaju tijekom procesa uključivanja u sustav odgoja i obrazovanja, u ovom radu opisane strategije podrške smatraju se najučinkovitijima. Osim što su programske aktivnosti usmjerene na usvajanje znanja i vještina, u svakom je odgojnom procesu važno razvijanje tolerancije, međusobnog uvažavanja i prihvaćanja različitosti te solidarnosti.

S druge strane, posebne skupine za djecu s teškoćama u razvoju osiguravaju stalnu potrebnu stručnu podršku jer su obično brojčano manje, omogućena je veća strukturiranost dnevnih aktivnosti i sadržaja te ih provode stručnjaci odgovarajuće specijalnosti. No takav oblik zakida djecu s različitim teškoćama za prilike učenja od njihovih tipično razvijenih vršnjaka a što je istaknuto kroz teorije posredovanog iskustva učenja. Stoga se stavlja naglasak na važnost suradnje obitelji i predškolskih ustanova u odgojno-obrazovnom sustavu.

Kako bi dijete imalo cjelovitu potporu u svom ranom predškolskom obrazovanju bitno je uspostaviti zajedništvo između roditelja i odgojitelja, te kontinuiranu komunikaciju. Neki od razloga za lošu suradnju su nezainteresiranost roditelja, ali i nestručnost odgojitelja. Nekolicina odgojitelja je u potpunosti zadovoljna svojom suradnjom s roditeljima djece s teškoćama u razvoju. Prilikom pisanja rada došla sam do zaključka kako je partnerstvo između odgojitelja i roditelja jedan od najbitnijih razloga za uspješnu inkluziju djece s teškoćama u redovan rad i program vrtića. Partnerstvo se treba temeljiti na obostranoj volji i povjerenju. Roditelji i odgojitelji imaju isti cilj - dijete i njegov uspješan rast i razvitak.

LITERATURA

1. Bouillet, D. (2011) Kompetencije odgojitelja djece rane i predškolske dobi za inkluzivnu praksu. *Pedagogijska istraživanja*, 8, 2, 323-338. Dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/116665> (20.1.2021.)
2. Cerić H. (2004) Definiranje inkluzivnog obrazovanja. *Naša škola*. 2004; 29: 87-95 dostupno na; <https://dejanakovacevic.files.wordpress.com/2013/04/def-io-nskola.pdf> , (20.1.2021.)
3. Čudina Obradović, M., Obradović, J. (2003) Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 10., No. 1., str. 45-68 dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/30135> , (20.1.2021.)
4. Daniels R., Stafford K (2003) Kurikulum za inkluziju, Razvojno-primjereni program za rad s djecom s posebnim potrebama. Hrvatski jezični portal. Zagreb: Tisak.
5. Gabelica Šupljika, M. (2014) Stavovi odgojitelja koji obeshrabruju suradnju i potporu. U M. Milanović i sur. (ur.), *Pomozimo im rasti - priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja* (str. 78 - 89). Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
6. Hansen Kirsten A., Kaufman K., Walsh Burke K. (2001) Kurikulum za vrtiće. Udruga roditelja Korak po korak za promicanje kvalitete življenja djece i obitelji. Od poslušnosti do odgovornosti. Zagreb: Pelago
7. Ivaštanin, I., Vrbanec, D. (2015) Razvijanje partnerstva s roditeljima. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21 (79), 24-25. dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/172747> (20.1.2021.)
8. Jukić R, (2015) Roditelji kao su konstruktori suvremenog kurikuluma: Partnerstvo u odgoju i obrazovanju: Buljubašić-Kuzmanović, V., Simel, S., Gazibara, S., Rengel, K. (ur.). *Filozofski fakultet Osijek*, str. 11-12
9. Kanjić, S., Boneta, Ž. (2012) Viđenje partnerstva obitelji i vrtića očima roditelja. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (70), 8-10. dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/123763> (18.1.2021.)
10. Karamatić Brčić, M. (2011) Svrha i cilj inkluzivnog obrazovanja. *Acta Iadertina*, 8, 1, 0-0. dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/190090> , (18.1.2021.)
11. Kobešćak, S. (2000) Što je inkluzija?. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 6, 21, 23-25 dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/183411> , (17.1.2021.)

12. Kostelnik J., Onaga M, sur. (2004) Djeca s posebnim potrebama - priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje. Zagreb: Educa.
13. Kudek Mirošević, J., Granić, M. (2014) Uloga edukacijskog rehabilitatora – stručnog suradnika u inkluzivnoj školi. Zagreb: Alfa d.d
14. Ljubešić M. (2013) Roditelj i dijete s teškoćama u razvoju: Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj. Pećnik, Nina (ur.), Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, str. 84-97
15. Ljubetić M, (2014) Od suradnje do partnerstva obitelj, odgojno - obrazovne ustanove i zajednice, Zagreb; Element.
16. Ljubetić M., (2012.) Partnerstvo obitelji, vrtića i škole; Vježbe, zadaci, primjeri, Zagreb: Školska knjiga
17. Mikas D, Roudi B (2012) Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja: Paediatr Croat, Vol. 56., str. 207-214 dostupno na; http://hpps.kbsplit.hr/hpps-2012/pdf/dok_41.pdf (14.1.2021.)
18. Milanović M. sur. (2014) Pomozimo im rasti; Priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja, Zagreb: Tehnička knjiga
19. Skočić Mihić, S. (2011) Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje (Doktorska disertacija). Dostupno na; https://bib.irb.hr/datoteka/537386.sve_doktorak_fin.do (15.1.2021.)
20. Somolanji Tokić, I., Vukašinović, A. (2018) Virtualne društvene mreže i ostvarivanje partnerstva obitelji i dječjeg vrtića. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 64(1), 105-116. dostupno na; <https://hrcak.srce.hr/219664> (15.1.2021.)
21. Thompson J., (2016) Vodič za rad s djecom i učenicima s posebnim odgojno obrazovnim potrebama, Zagreb: Educa
22. Tomljanović J., (2007) Komunikacija s roditeljima, Visković Ivana (ur.) Mirisi djetinjstva: partnerstvo s roditeljima, Split: Tiskara Poljica, str. 42 – 47.
23. Vuko M, Grčić S, Vukojević Lj, Mikas D. (2001) Integracija djeteta sa smetnjama u razvoju u redovni vrtićki program. Zbornik radova 8. Dana predškolskog odgoja Splitsko-dalmatinske županije, Split. 2001; 137-141
24. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (2019) NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, dostupno na; <https://www.zakon.hr/z/492/Zakon-o-pred%C5%A1kolskom-odgoju-i-obrazovanju> , (10.1.2021.)

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis)